

ГРОШОВІ КОШТИ ЯК ОБ'ЄКТ УПРАВЛІННЯ

В статті розглянуто сутність економічного змісту грошових коштів як об'єкту управління. Проведено аналіз оборотних коштів за видами економічної діяльності в Україні протягом 2006-2008 років, де відзначено питому вагу грошових коштів в складі оборотних коштів в цілому по Україні. Зазначено, що управління грошовими активами підприємства як складової загальної системи управління оборотними активами має на меті оптимізацію сукупного обсягу та залишку тимчасово вільних грошових коштів для забезпечення достатнього рівня абсолютної платоспроможності підприємства.

In the article essence of economic maintenance of money facilities is considered as to the management object. The analysis of circulating assets is conducted after the types of economic activity in Ukraine during 2006-2008, where specific gravity of money facilities is marked in composition of circulating assets on the whole on Ukraine. It is marked that management of money assets of enterprise as component general control the system by circulating assets has for an object optimization of the combined volume and remain temporarily free money facilities for providing of sufficient level of absolute solvency of enterprise.

Ключові слова: грошові кошти, управління грошовими активами підприємства, платоспроможність підприємства.

Актуальність теми. Реформування та розвиток економіки України характеризується ускладненням фінансово-господарських зв'язків між суб'єктами підприємницької діяльності, посиленням конкуренції, активним впровадженням інформаційних технологій, удосконаленням методів ринкового регулювання і контролю та покликано пришвидшити процес інтеграції країни у світову спільноту. Зростання темпів розвитку вказаних явищ вимагає від суб'єктів господарювання якнайшвидшого досягнення та утримання в довгостроковій перспективі максимального значення фінансової стійкості, ознакою якої є здатність підприємства генерувати грошові потоки, які забезпечують його потреби в грошових коштах для здійснення власної діяльності. За цих умов на перший план виходить прийняття рішень оперативного, тактичного і стратегічного характеру щодо управління грошовими коштами, якість яких напряму залежить від особи, що їх приймає та її особистих характеристик: рівня знань, досвіду і таланту. Останні базуються на інформації, яка узагальнюється різноманітними службами підприємства, центральне місце серед яких займає бухгалтерська. Таким чином, облікова інформація грошових коштів та їх еквівалентів як найбільш ліквідної частини оборотних активів є однією з основних ланок управлінського процесу, спрямованого на забезпечення і подальше покращення фінансової стійкості, платоспроможності та ліквідності підприємства.

Аналіз наукових досліджень. Прийняття ефективних рішень щодо управління грошовими коштами на підприємстві можливе завдяки розв'язанню низки задач, що стосуються методики та організації їхнього обліку і контролю і розглядалися у роботах вітчизняних (С.Л. Берези, Ф.Ф. Бутинця, С.Ф. Голова, Є.В. Калюги, М.В. Кужельного, Л.Г. Ло-вінської, В.О. Озерана, О.М. Петрука, А.А. Пилипенка, В.В. Сопка, Л.К. Сука, В.О. Шевчука та інших) та закордонних (В.П. Астахова, Х. Нюрнберга, В.Ф. Палія, Т.Б. Рубінштейна, Г.А. Салтикової, О.В. Соловйової, О.М. Сорокіної, В.П. Суйца, Л.З. Шнейдмана) вчених-економістів.

Напрацювання цих науковців охоплюють широкий діапазон питань, пов'язаних з ефективністю управління грошових коштів та їх еквівалентів та дотичними темами (аналіз грошових коштів, облік та контроль фінансових інвестицій, управління грошовими потоками тощо), що водночас потребує поглибити та удосконалити ці дослідження.

Метою статті є обґрунтування аспектів та методичних основ грошових коштів в системі управлінні підприємством за сучасних умов господарювання.

Вклад основного матеріалу. Особливості грошових коштів та їх еквівалентів як об'єктів управління можуть бути виявлені лише виходячи з їх економічної суті та з врахуванням понять, вироблених економічною наукою протягом останніх століть.

В цьому контексті слід окремо акцентувати увагу на наукових підходах до дефініції грошей та грошових коштів, синтезувавши багатолітні дослідження науковців, спрямовані на вивчення цих термінів на макро- та мікроекономічному рівнях. Ця необхідність викликана як тісним взаємозв'язком макро- та мікроекономіки як окремих економічних наук (макрорівень складається з агрегованого мікрорівня), так і самих категорій грошей та грошових коштів.

Гроші – це одне з найбільш грандіозних відкриттів людства протягом його існування. Являючись найбільш вагомим чинником стабільного функціонування ринкової економіки, гроші прямо впливають на стабільність економічного розвитку країни, сприяючи максимальному використанню потужностей підприємств, повній зайнятості населення тощо. Саме ефективно діюча грошова система є тим каркасом, на якому тримається весь кругообіг доходів та видатків як економіки країни на макрорівні, так і економіки підприємств на мікрорівні.

Важливою ознакою грошей є те, що вони забезпечують зв'язок між сучасними і майбутніми обмінними операціями. Це є однією з визначальних ознак феномена грошей як економічної категорії.

Ще в 1890 р. Альфред Маршалл писав: „... гроші ... є центром, навколо якого концентрувала свою

увагу економічна наука”. Подібне твердження висловлює і Дж. Сломан: „Економіка багато в чому пов’язана з грошима: скільки грошей ми отримуємо на руки; які наші витрати; в яку суму обходиться придбання того чи іншого товару; який дохід фірми; скільки грошей обертається в економіці в цілому” [4].

Проаналізувавши визначення поняття „гроші”, яке подається вітчизняними та закордонними авторами, ми дійшли висновку, що переважна їх кількість визначають його як „товар” або як „засіб”.

Однак поняття „товар”, „засіб”, „предмет”, „актив” є занадто широкими, і не дають відповіді на питання про те, які ж види цінностей відносяться до грошових коштів; поняття „що-небудь”, „теоретична абстракція”, „реальна або символічна цінність”, в свою чергу, є занадто розмитими, неоднозначними і такими, що допускають подвійне трактування; нарешті, поняття „металічні та паперові знаки” автоматично звужує поняття „грошові кошти”, обмежуючи його готівкою, що за сучасного розвитку безготівкових розрахунків є невірним.

Проте проведені дослідження показали, що існує економічна категорія, яка будучи основною характеристикою грошей, одночасно має ключове значення для розуміння суті грошових коштів – це категорія ліквідності. Саме остання відрізняє гроші від інших активів і саме вона, на наш погляд, повинна розглядатися як основний критерій віднесення активів до грошових коштів.

І.Т. Балабанов, О.В. Гончарук та Н.А. Савинська пишуть [2]: „Головна властивість грошей – це їх ліквідність. Ліквідність грошей означає здатність грошей брати участь в придбанні товару або інших благ”.

Видатний економіст минулого століття Дж. М. Кейнс стверджував: „Суттєва різниця між грошима і всіма іншими активами (або більшістю з них) полягає якраз в тому, що для грошей їх премія за ліквідність набагато перевищує витрати на утримання, тоді як витрати на утримання інших активів набагато перевищують їх премію за ліквідність”. Під премією за ліквідність економіст розуміє [1] „... величину (вимірювану в активі), яку вони (люди – прим. авт.) бажають оплатити за потенційну зручність, або гарантію, яку дають цим правом розпорядження (без врахування доходів або витрат утримання, притаманних цьому активу)”.

Таким чином очевидним є той факт, що ліквідність грошових коштів є максимально можливою, а тривалість періоду трансформації для них рівна нулю.

На рівні підприємства грошові кошти відіграють роль елементів своєї кровеносної системи, які повинні постійно циркулювати для забезпечення його життєздатності і динамічного розвитку. Саме тому чітке визначення обсягу грошової маси суб’єкта господарювання є однією з найбільш актуальних проблем, які постають перед обліковими та аналітичними працівниками підприємства. Без чіткої і ясної відповіді на питання про те, які складові входять в поняття „грошові кошти”, цю проблему вирішити неможливо [2].

Однією з найбільших проблем вітчизняної економіки на сучасному етапі її розвитку є низька ефективність використання грошових коштів та їх еквівалентів суб’єктами господарювання, що в кінцевому результаті відображається на їх інвестиційній привабливості, конкурентоспроможності на світових ринках, прибутковості тощо. Саме проблема неефективного управління грошовими коштами та їх еквівалентами, що виявляється у відсутності належного контролю за надходженням і використанням фінансових ресурсів, невідпрацьованості механізму формування фінансової звітності щодо руху грошових коштів, недоліках в побудові стабільно функціонуючої системи бюджетування на підприємстві призводить до необхідності детальної ревізії з метою удосконалення наявної політики в сфері управління грошових активів багатьох суб’єктів господарської діяльності України.

Парадокс категорії грошових коштів як оборотного активу полягає в наступному: незважаючи на те, що частка грошових коштів та їх еквівалентів в сукупному обсязі оборотних активів підприємств України є чи не найменшою питанню їх управління уваги повинно приділяється чи не найбільше.

В табл. 1 розглянемо склад і структуру оборотних коштів за видами промислової діяльності.

Таблиця 1

Динаміка структури оборотних коштів за видами промислової діяльності по Україні в цілому протягом 2006 – 2008 років

Показники	Роки			Відхилення від 2008 року до:		2008 рік у % до:	
	2006	2007	2008	2006	2007	2006	2007
Всього оборотних коштів, млн грн	309219,9	356813,9	481336,9	172117	124523	155,7	134,9
У тому числі: запаси, млн грн	87683,2	107992,5	130206,8	42523,6	22214,3	148,5	120,6
дебіторська заборгованість, млн грн	184576,8	207852,3	301178	116601	93325,7	163,2	144,9
поточні фінансові інвестиції, млн грн	6705,6	7102,5	9868,8	3163,2	2766,3	147,2	138,9
грошові кошти, млн грн	20469,8	22508,7	26790,4	6320,6	4281,7	130,8	119,0

З таблиці слідує, що оборотні кошти за видами промислової діяльності по Україні в цілому протягом 2006 – 2008 зберегли темп до зростання. Так, оборотні кошти по промисловості в 2008 році становили 481336,9 тис. грн, що на 55,7% більше порівняно з 2006 роком і на 34,9% зросли відносно 2008 року. В структурі оборотних коштів всі її складові зберегли тенденцію до росту. А саме, запаси протягом досліджуваного періоду збільшилися на 48,5%, дебіторська заборгованість – на 63,2%, поточні фінансові інвестиції – на 47,2%, грошові кошти – на 308%. Також з таблиці слідує, що грошові кошти в складі оборотних активів промислових підприємств протягом досліджуваного періоду займають незначну питому вагу. Так, в 2006 році їх питома вага в складі оборотних активів становила 6,6%, в 2007 році їх частка зменшилась до рівня 6,3%, а в 2008 році скоротилась до межі 5,7%.

Скорочення рівня питомої ваги грошових коштів в складі оборотних активів промислових підприємств відбувається за рахунок зростання частки дебіторської заборгованості в складі оборотних коштів підприємств.

На рис. 1 відобразимо динаміку росту грошових коштів промислових підприємств в цілому по Україні протягом 2006 – 2008 років.

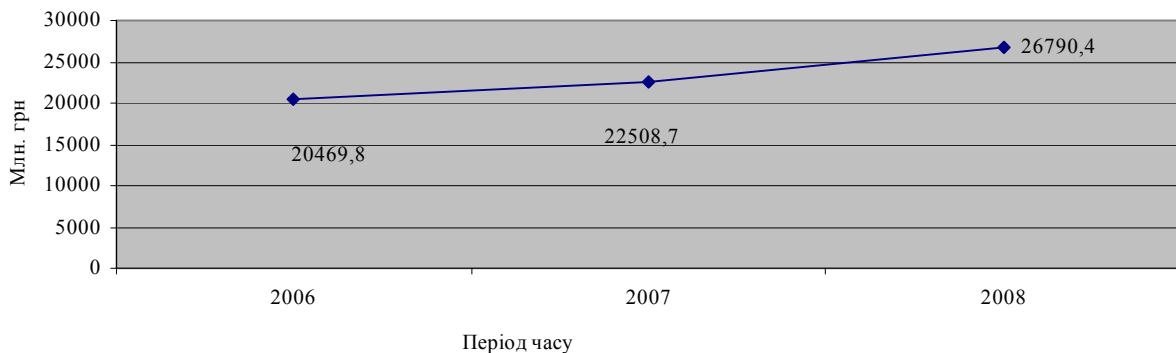

Рис. 1. Динаміка росту грошових коштів за видами промислової діяльності по Україні в цілому протягом 2006 – 2008 років

Отже, можемо стверджувати, що протягом досліджуваного періоду на промислових підприємствах України грошові кошти мали нестабільне значення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Управління грошовими активами підприємства як складова загальної системи управління оборотними активами має на меті оптимізацію сукупного обсягу та залишку тимчасово вільних грошових коштів для забезпечення достатнього рівня абсолютної платоспроможності підприємства.

Ефективне управління грошовими коштами передбачає здійснення їх класифікації залежно від мети формування:

- 1) транзакційний (операційний) залишок грошових активів – забезпечення грошових платежів, пов'язаних з виробничо-комерційною діяльністю підприємства;
- 2) резервний (страховий) залишок грошових активів – страхування ризику несвоєчасного надходження грошових коштів від операційної діяльності;
- 3) інвестиційний (спекулятивний) залишок грошових активів – здійснення короткострокових фінансових вкладень;
- 4) компенсаційний залишок грошових активів – підтримання необхідного мінімального обсягу залишку грошових коштів на рахунках в банку.

Висока значущість грошових активів підприємства для забезпечення достатнього рівня платоспроможності та ліквідності зумовлює необхідність максимізації їх середнього залишку на підприємстві. З іншого боку, осідання грошових коштів на банківських рахунках виводить їх з фінансового обороту, що знижує загальний показник рентабельності оборотних активів. Крім того, ці грошові активи постійно перебувають під загрозою інфляційного ризику. Тому важливим завданням підприємства є розроблення та реалізація політики управління грошовими активами підприємства з метою оптимізації їх загального обсягу та необхідних залишків для підтримання достатнього рівня ліквідності і платоспроможності підприємства.

Тобто, головною метою управління грошовими коштами підприємства є забезпечення достатності коштів для фінансування поточних витрат шляхом синхронізації надходження коштів з власних та позикових джерел здійснення платежів по зобов'язаннях.

Література

1. Височан О.С. Наукові підходи до визначення понять „гроші” та „грошові кошти” / О. С. Височан // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: економіка. – 2005. – № 18. – С. 27–33.

2. Балабанов И. Т. Деньги и финансовые институты / И. Т. Балабанов, О. В. Гончарук, Н. А. Савинская. – СПб. : Питер, 2002. – 224 с.
3. Бланк И. А. Управление денежными потоками / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр, Эльга, 2002. – 736 с.
4. Гроші та кредит : підручник / [М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін.] ; за заг. ред. М. І. Савлука. – К. : КНЕУ, 2001. – 602 с.
5. Статистичний щорічник України за 2007 р. / [ред. Олександр Григорович Осауленко]. – К. : Консультант, 2008. – 646 с.

Надійшла 08.12.2009

УДК 658.155 (477)

О. В. ХМЕЛЕВСЬКИЙ
Хмельницький національний університет

ОЦІНКА ВПЛИВУ ЕКОНОМІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА НА ФОРМУВАННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Запропоновано методику SWOT-аналізу прибутковості підприємства з метою діагностики середовища її формування на основі використання авторського варіанту удосконаленої матриці SWOT, в якій окремими елементами впливу середовища на прибутковість підприємства (поряд із можливостями та загрозами) виділено вигоди та втрати (втрачені вигоди) підвищення прибутковості, чим забезпечується дефініція потенціалу прибутковості підприємства, обумовленого впливом факторів ринкового оточення.

It is proposed the procedure of the SWOT-analysis of the profitability of enterprise for the purpose of diagnostics of the medium of its of shaping on the basis of the use of an author's version of the improved matrix SWOT, in which with the separate elements of effect of the environment on the profitability of the enterprise (together with the possibilities and the threats) of benefit and loss (lost benefits) of an increase in the profitability how is chosen ensured the definition of the potential of the profitability of enterprise, caused by the factors of the market medium.

Ключові слова: управління прибутковістю промислового підприємства, SWOT-аналіз, діагностика внутрішнього середовища підприємства.

Постановка проблеми. За умов пошуку підприємствами шляхів виходу із фінансової кризи набуває актуальності інтерпретація прикладних аспектів розробки механізму управління прибутковістю промислового підприємства, здатного виявити мобілізаційні можливості потенціалу прибутковості та спрямувати на створення передумов сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень. Вплив факторів зовнішнього та внутрішнього економічного середовища на стан прибутковості підприємства визнається більшістю вченими [1, с. 306-308; 2, с. 193]. В той же час, в основному, досліджується дія окремих, переважно внутрішніх, факторів на обсяг прибутку та рівень рентабельності підприємства; при цьому відмічається, що внутрішні фактори прибутковості підприємства є суб'єктивними і їх особливості є те, що вони можуть певним чином регулювати вплив зовнішніх чинників [1, с. 306-308]; фактори впливу на прибуток та рентабельність деталізуються за рівнями співвідпорядкованості [3, с. 281-305]; зовнішні фактори не піддаються регулюванню з боку підприємства. Отже, щодо впливу на прибутковість підприємства зовнішні фактори економічного середовища досі не досліджувалися в сукупності їх із внутрішніми чинниками.

Поясненням такого ігнорування виявлення впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на прибутковість є, на наш погляд, сприйняття останньої як сукупності показників оцінки результатів діяльності підприємства. В той же час, прибутковість підприємства, за нашим переконанням, є станом підприємства, що вказує на здатність генерувати прибуток, здійснювати рентабельну діяльність, забезпечувати платоспроможність, зростання та сталий розвиток. Запропоноване нами судження щодо прибутковості як відповідного стану підприємства дозволяє по-новому підійти до дослідження впливу економічного середовища на її формування.

Для дослідження зовнішнього та внутрішнього середовища як сукупності факторів, що формують довгострокову прибутковість підприємства нами визнано доцільним використати один із найпопулярніших інструментів стратегічного управління та аналізу, який дозволяє, на наш погляд, розглянути можливі стратегії поведінки підприємства у ринковому середовищі з метою забезпечення його прибутковості, – метод SWOT. В цілому, суть методу SWOT полягає у виявленні факторів успіху і факторів негативного впливу оточення на діяльність підприємства, що дозволяє розробити стратегію, спрямовану на посилення факторів успішної діяльності й усунення факторів негативного впливу (чи протистояння їм) [4, с. 62-67; 5, с. 96-101, с. 147-148; 6, с. 74-76, с. 110-115; 7, с. 126-137; 8, с. 143-149].

Формулювання цілей. У статті ставиться за мету сформулювати методику SWOT-аналізу прибутковості підприємства з метою діагностики середовища її формування на основі розробки авторського варіанту матриці SWOT, удосконаленої відповідно до цілі її використання.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових